

Єфименко В. А.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТРАДИЦІЙНИХ КАЗКОВИХ СЮЖЕТІВ

У статті розглядаються особливості трансформованих казкових сюжетів та їх інтертекстуальні зв'язки з прецедентними текстами класичних казок.

Ключові слова: інтертекстуальність, прецедентний текст, інтерпретація казкового сюжету.

В статье рассматриваются особенности трансформированных сказочных сюжетов и их интертекстуальные связи с прецедентными текстами классических сказок.

Ключевые слова: интертекстуальность, прецедентный текст, интерпретация сказочного сюжета.

The article analyzes peculiarities of fairy-tale transformations and their intertextual relationship with pre-texts of classic fairy tales.

Key words: intertextuality, pre-text, fairy-tale interpretation.

Однією з тенденцій сучасної англомовної літератури є звернення письменників до традиційних казкових сюжетів та їх нова інтерпретація. Автори таких інтерпретацій свідомо використовують відомий сюжет та героїв з метою залучення читачів до процесу інтертекстуальної взаємодії, в процесі якої відбувається порівняння традиційного та трансформованого варіантів казки. Аналізу трансформацій казкових сюжетів присвячені роботи таких західних дослідників, як К. Баккілега, А. Леворато, Дж. Зайпс, В. Йоосен та інших. Окремі питання, що висвітлюють специфіку літературної казки, піднімаються у працях вітчизняних науковців (О. Ю. Кириллова, О. Д. Нефьодова, О. С. Солодова), проте в цілому дана проблема залишається недослідженою.

Метою даної розвідки є загальна характеристика інтерпретацій казкових сюжетів та інтертекстуальних зв'язків, які існують між ними та текстами класичних казок.

Інтертекстуальний зв'язок між інтерпретаціями та прецедентними текстами традиційної казки може існувати на декількох рівнях. По-перше, посилання на казку може міститися у таких компонентах паратексту, як заголовок, підзаголовок, передмова тощо. Це може бути як скорочений варіант класичного заголовка (наприклад, "Білосніжка" Д. Бартелма [1], "Маленька червона" В. Уїлер [17]), так і його модифікації: "Біла, як сніг" Т. Лі [13], "Червона шапочка у великому поганому місті" М. Грінберга [10]. "Попелюшка" Б. Енсор [8] має підзаголовок "As if you didn't already know the story", а "Червона шапочка" С. Блеклі-Картрайт [2] починається фразою "Once upon a time there was a Girl, and there was a Wolf". Інколи новітні версії казки розміщуються поруч з традиційними. Наприклад, так відбувається у творі С. Мейтленд "Лемент злої мачухи" [15]. Часто зустрічаємо інтертекстуальні посилання на головних героїв традиційних казок, причому їх імена можуть як зберігатися, так і модифікуватися (наприклад, Білосніжка в деяких сучасних інтерпретаціях перетворюється на Бланш або Б'янку). Іншими індикаторами інтертекстуального зв'язку стають такі посилання на традиційний сюжет, за якими можна безпомилково визначити прецедентний текст (наприклад, магічне дзеркальце, слід, залишений крихтами хліба, бій годинника опівночі тощо).

Простежимо зміни, які відбуваються при трансформації традиційних казкових сюжетів. Хронотоп, який у традиційних казках є невизначеним, у сучасних інтерпретаціях набуває більшої конкретності. Наприклад, дія повісті Г. Кросса "Вовк" [5] переносить читачів у лондонське передмістя за часів активних дій Ірландської Республіканської Армії, а дія повісті Дж. Йоулен "Спляча красуня" [18] відбувається у США та у польському місті Хелмно, в якому під час Другої світової війни розміщувався концентраційний табір. Стосовно відношення до надприродного, то в деяких інтерпретаціях стирається межа між магічним та реальним, коли реальні, на перший погляд, події виявляються сном, мріями або галюцинаціями героїв (як це відбувається в "Сплячій красуні" Р. Кувера [3]), або майже всі події виглядають реальними. Риси героїв також піддаються перегляду, пояснюється їх мотивація, додаються психологічні чинники (ваганія, збентеження), тобто герої зі схематичних і однопланових перетворюються на більш комплексні особистості. Так, принц з оповідання Р. Кувера "Мертва королева" [4] відчуває змішані почуття до Білосніжки та королеви, а також невпевненість у правильності власних вчинків. На зміну традиційній для класичних казок щасливій кінцівці часто-густо приходять більш песимістична розв'язка. Зокрема, у вищезгаданому оповіданні Р. Кувера принц намагається поцілунком оживити мертву мачуху своєї дружини Білосніжки.

Як відомо, характерними рисами традиційних казок є повтори та цифровий символізм. У трансформованих казках кількість повторів зменшується, проте цифри продовжують відігравати важливу роль, особливо якщо вони є маркерами інтертекстуального зв'язку. Цікаво простежити, які трансформації відбуваються з сімома гномами в різних інтерпретаціях "Казки про Білосніжку та сімох гномів": в різних творах вони перетворюються на сімох джазових музикантів (Ф. Френч "Білосніжка в Нью-Йорку" [9]), сімох монахів (Р. Домен "Чорна, як ніч" [7]), сімох самураїв (Т. Холт "Білосніжка та семеро самураїв" [11]) та навіть на сімох жирафів (Г. Магвайр "Красуня, яка стрибає" [14]). Відбуваються зміни в наратологічній структурі оповіді. На зміну традиційному оповідачу приходять розповідь від першої особи, яку ведуть як головні, так і другорядні герої. Зокрема, у повісті Е. Делессерт "Семеро гномів" [6] оповідь ведеться від імені гномів, а в поемі Л. Снідела "Бабуся" [16] передаються відчуття бабусі Червоної Шапочки, яка знаходиться всередині вовка. На зміну лінійному приходять кругове розгортання сюжету з фальстартами, несподіваними поворотами, сюжетними ходами, які ведуть в нікуди, та іншими подібними нарративними стратегіями. Ще однією характерною рисою майже всіх постмодерністських творів з трансформованими казковими сюжетами є їх пародійний характер.

Німецький дослідник М. Пфайстер [12, с. 18] виділяє наступні компоненти інтертекстуальності: референтність, комунікативність, рефлексивність, структуральність, селективність та діалогізм. Розглянемо, чи характерні вони для казкових інтерпретацій. Під *референтністю* мається на увазі спосіб посилання на прецедентний текст. На думку дослідника, якщо цитати оформлюються саме як цитати, то інтертекстуальні зв'язки такого тексту з прецедентним є сильнішими, ніж у випадку, коли цитати або інші запозичення ніяким чином не позначаються. У більшості казкових інтерпретацій будь-які посилання на першоджерело відсутні, адже припускається, що читачі і так знайомі з традиційними казковими сюжетами.

Такий критерій, як *комунікативність*, визначає, чи робляться алюзії на прецедентний текст з певною метою, і який вплив вони мають на комунікативне середовище. Інтенсивність інтертекстуальних зв'язків є найбільшою для текстів, які в даний час знаходяться на піку популярності, та канонічних текстів, до яких належать традиційні казки. Варто також зазначити, що комунікативна ситуація в казках, написаних для дитячої аудиторії, відрізняється від комунікативної ситуації в казках для дорослих, адже для першого випадку характерна суттєва різниця у віці та життєвому досвіді автора та читача.

Третій параметр, який виділяє М. Пфайстер [12, с. 22], – *рефлексивність* передбачає, що автор не лише робить свідомі та чітко марковані інтертекстуальні посилання, але й роздумує над природою цього явища. Як уже зазначалося вище, повість Б. Енсор “Попелюшка” [8] містить підзаголовок “*As If You Didn't Already Know The Story*”, який недвозначно відсилає до першоджерела та вказує на те враження, яке, як очікується, дана інтерпретація справить на читача. Як правило, автори не вдаються до докладних пояснень, чому саме вони вирішили трансформувати класичний казковий сюжет.

Структуральність передбачає не лише використання інтертекстуальних посилань, але й дотримання структури прецедентного тексту. Якщо говорити про трансформовані казкові сюжети, в багатьох з них зберігається структура традиційної казки. Однак у приквелах та сіквелах, тобто творах, у яких описується передісторія або продовження відомої казки, сюжет та структура відрізняються від тексту-оригіналу. Деякі твори зупиняються на певному епізоді традиційної казки, тобто принцип структуральності в них також не дотримується. Наприклад, у повісті Д. Бартелма “Білосніжка” [1] описується лише період перебування Білосніжки у гномів, а “Спляча красуня” Р. Кувера [3] передає сни головної героїні, яка ніяк не може прокинутися, і до якої ніяк не вдається дістатися принцу.

Селективність, на думку М. Пфайстера [12, с. 25], визначається рівнем абстрактності посилання: чи це точна літературна цитата, чи загальна алюзія на певний твір. Звичайно, існують цитати, які недвозначно вказують на першоджерело (на кшталт “Світе мій, дзеркальце, скажи” або “Чому в тебе такі великі зуби?”). Подібні цитати можуть відноситися не до одного, а до декількох прецедентних текстів – різних варіантів казки. Для казкових інтерпретацій характерні як точні цитати, так і загальні алюзії на класичні казки.

Нарешті, *діалогізм* як критерій інтертекстуальності передбачає наявність певних семантичних або ідеологічних зв'язків, подекуди прихованих. Діалогізм повною мірою властивий творам з трансформованими казковими сюжетами, які мають діалогічні відносини з традиційними казками.

Підсумовуючи, зазначимо, що для сучасних інтерпретацій традиційних казок характерним є більш-менш чітко окреслений хронотоп, стирання межі між магичним та реальним, більш глибокий психологічний портрет героїв, розповідь від імені головних та другорядних персонажів. Характерною рисою казкових інтерпретацій є інтертекстуальність, зокрема такі її компоненти, як комунікативність, структуральність, селективність та діалогізм.

Література:

1. Barthelme D. Snow White. New York : Scribner & Schuster, 1996.
2. Blakley-Cartwright S., Johnson D. Red Riding Hood. London : Little, Brown Book Group, 2011.
3. Coover R. Briar Rose. New York : Grove Press, 1996.
4. Coover R. “The Dead Queen”. A Child Again. San Francisco : McSweeney's Books, 2005.
5. Cross G. Wolf. London : Penguin, 1990.
6. Delessert E. The Seven Dwarfs. Mankato : Creative Company, 2002.
7. Doman R. Black as Night : A Fairy Tale Retold. Front Royal : Chesterton Press, 2008.
8. Ensor B. Cinderella (As If You Didn't Already Know the Story). New York : Schwartz & Wade, 2006.
9. French F. Snow White in New York. Oxford : Oxford University Press, 1990.
10. Greenberg M. Little Red Riding Hood in the Big Bad City. New York : DAW, 2004.
11. Holt T. Snow White and the Seven Samurai. London : Orbit Book, 2000.
12. Joosen V. Critical and creative perspectives on fairy tales : an intertextual dialogue between fairy-tale scholarship and postmodern retellings. Detroit : Wayne State University Press, 2011.
13. Lee T. White As Snow. New York : Tor Books, 2001.
14. Maguire G. Leaping Beauty: and Other Animal Fairy Tales. London, HarperCollins, 2006.
15. Maitland S. “The Wicked Stepmother's Lament”. The Book of Spells. London : Minerva Press, 1990.
16. Snyder L. “Grandmother”. The Year's Best Fantasy and Horror : Thirteenth Annual Collection. New York : St. Martin's Griffin, 2000.
17. Wheeler W. “Little Red”. Snow White, Blood Red. Ed. E. Datlow, T. Windling. New York: Eos, 2000.
18. Yolen J. Briar Rose. New York : Tor Books, 1993.